

УДК: 338.43.01:631.3(477.42)

П.В. Пивовар

аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчено та проаналізовано сучасний стан машинно-тракторних парків Житомирської області. Досліджено динаміку оновлення, вибуття та забезпеченість сільськогосподарських підприємств основними технічними засобами. Обґрунтовано теоретичні положення стосовно покращення технічного оснащення підприємств аграрного сектору України.

Постановка проблеми

Однією з найкритичніших проблем вітчизняного агропромислового комплексу є технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Сучасний стан машинно-тракторних парків підприємств не задовольняє технологічні потреби сільськогосподарського виробництва, що негативно впливає на продовольчу безпеку України. Темпи вибуття сільськогосподарської техніки зі складу машинно-тракторних парків випереджають темпи їх оновлення.

Машини та обладнання є головним виробничим елементом матеріально-технічної бази сільського господарства. На сучасному етапі розвитку суспільства неможливо досягнути успіху в сільському господарстві баз розвинутої технічної бази, спроможній забезпечити відповідний технологічний рівень виробництва.

Аналіз останніх наукових досліджень

Важливість вивчення даної проблеми підтверджується великою кількістю наукових розробок теоретичного і методичного характеру. У розробку даної проблеми значний внесок зробили провідні економісти-аграрники: Я.К. Білоусько, М.Г. Вергун, П.А. Денисенко, В.В. Марченко, Г.М. Підлісецький, В.О. Питулько, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, В.С. Шибанін, В.П. Яковенко та інші.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процеси функціонування машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств Житомирської області.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: діалектичний (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків), абстрактно-логічний (при вивченні останніх наукових публікацій і досягнень практики за темою; при оцінці власних результатів на фоні вже відомих знань) та монографічний (при вивченні діяльності окремих сільськогосподарських підприємств).

© П.В. Пивовар

* Науковий керівник – д.е.н., професор Г.М. Підлісецький

Метою роботи є оцінка сучасного стану забезпечення аграрного сектора Житомирської області сільськогосподарською технікою; дослідження основних проблем, що стримують формування сучасної матеріально-технічної бази аграрних підприємств; розробка практичних рекомендацій щодо поліпшення їх технічного оснащення.

Результати дослідження. У зв'язку із проведенням аграрної реформи, в сільському господарстві відбулися зміни організаційно-правових структур, виникли нові форми господарювання. Зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників обумовило призупинення інвестиційної діяльності, зниження фондозабезпеченості, технічної та енергетичної оснащеності аграрного виробництва. Знос основних засобів у кілька разів перевищує їх оновлення. Рівень механізації виробництва всіх видів сільськогосподарської продукції є незадовільним. Ряд важливих технологічних операцій, передбачених технологією вирощування сільськогосподарських культур, не виконується, що знижує урожайність і об'єм виробництва продукції й поглиблює економічну кризу в аграрному секторі. Найбільш гострою є проблема забезпеченості аграрного сектора тракторами і комбайнами. Потреба у відтворенні парку тракторів і комбайнів щорічно зростає, але висока їх вартість ускладнює розв'язання цієї проблеми. Стан машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств наблизився до критичного, виникла реальна загроза порушення машинних технологій виробництва сільськогосподарської продукції [2, 7, 8, 12]. Через фінансово-економічну кризу обсяги інвестицій в агропромисловий комплекс Житомирської області не забезпечують і простого відтворення основних засобів. В табл. 1 показано частку технічних засобів у структурі основних фондів сільськогосподарських підприємств Житомирської області.

Таблиця 1. Структура основних фондів сільськогосподарських підприємств Житомирської області, 2007–2009 рр.

Складові основних фондів	Будівлі, споруди передавальні пристрої		Машини та обладнання		Транспортні засоби		Робоча та продуктивна худоба		Багато-річні насадження		Інші	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Рік												
2000	3138	72,4	648	15,0	190	4,4	117	2,7	30	0,7	209	4,8
2006	1525	64,1	445	18,7	123	5,2	84	3,5	17	0,7	184	7,8
2007	1347	62,1	447	20,6	128	5,9	76	3,5	20	0,9	149	6,9
2008	1208	57,4	529	25,1	153	7,3	83	4,0	23	1,1	108	5,2
2009	1065	52,7	569	28,1	155	7,7	94	4,6	35	1,7	105	5,2

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області.

Із табл. 1 видно, що в Житомирській області впродовж 2000–2009рр. вартість основних виробничих фондів зменшилася на 66%, що відбулося в основному за рахунок таких складових основних фондів, як будівлі, споруди, передавальні пристрої. Необхідно також відмітити, що в 2009 році, порівняно з 2000 роком, зросла частка вартості машин та обладнання на 27%, транспортних засобів на 21,2 %. Але натуральні показники свідчать про протилежне (табл. 2). Даний факт пов'язаний із подорожчанням сільськогосподарської техніки, так як вартість та кількість нової техніки, що ставиться на баланс, є набагато вищою за вартість та кількість техніки, яка списується.

Спостерігається стала тенденція до зменшення кількості технічних засобів у сільськогосподарських підприємствах області. З табл. 2 очевидно, що з 2007 по 2009 рр. кількість тракторів зменшилася на 18 %, зернозбиральних комбайнів – на 15 %, кукурудзозбиральних комбайнів – на 17 %, бурякозбиральних машин – на 15 %. Дане скорочення пояснюється випередженням темпів вибуття над темпами надходження техніки (табл. 3). Негативна ситуація спостерігалася з усіма іншими видами техніки. Зношеність машин та відсутність необхідних коштів у сільськогосподарських товаровиробників на закупівлю зношених частин, унеможливує використання потрібних обсягів ремонту наявної техніки, а тому її технічна готовність до сезонно польових робіт різко знизилася.

Таблиця 2. Наявність основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області, 2007–2009 рр.

Вид техніки	Роки				Зміна показника
	2000	2007	2008	2009	2009 р. у % до 2007 р.
Трактори	10670	6086	5465	4972	81,7
Тракторні причепа	7726	4218	4105	3676	87,2
Сівалки	2447	2447	2397	2204	90,1
Картоплесаджалки	-	346	335	287	82,9
Сінокосарки	1297	824	809	739	89,7
Зернозбиральні комбайни	3325	1952	1890	1684	86,3
Кукурудзозбиральні комбайни	123	40	38	37	92,5
Льонозбиральні комбайни	423	252	248	232	92,1
Картоплезбиральні комбайни	592	273	267	234	85,7
Роздавачі кормів	1105	212	207	181	85,4
Бурякозбиральні машини	348	197	191	167	84,8

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області.

Аналіз використання сільськогосподарської техніки, проведений науковцями ННЦ ІАЕ [3], показав, що в загальному обсязі структури МТП майже 90% становлять технічні засоби, вироблені в СРСР, близько 7% – це машини випущені в Україні за останні роки, а решта припадає на імпортовану техніку, значну частину якої складає техніка вторинного ринку. Майже 90% техніки сільськогосподарських підприємств Житомирської області відпрацювали по одному і більше строків експлуатації.

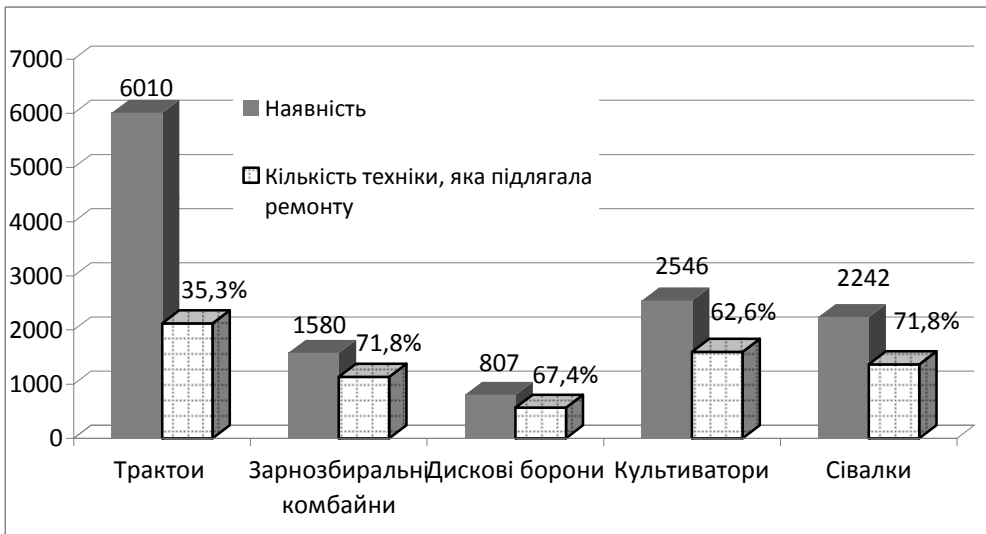

Рис. 1. Кількість техніки, яка підлягала ремонту протягом 2009 р. в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області

Джерело: дані Головного управління агропромислового розвитку в Житомирській області.

Як видно з рис. 1, більша половина основних видів техніки підлягала ремонту, так як більшість її відпрацювала свій експлуатаційний термін. З 4,9 тис. тракторів, що були в господарствах області в 2009 році, 3,9 тис. мають вік більше 15 років (80%). Із 1,7 тис. зернозбиральних комбайнів 1,2 тис. (72%) – це комбайни СК-5 «Нива», остання партія яких поступила в область ще в 1992 році.

Низький технічний стан машин негативно впливає на їх продуктивність та надійність. Як стверджують вчені, наробіток у більшості вітчизняних технічних засобів у 10–12 разів нижча, а трудомісткість технічного обслуговування у 2,5 – 9,7 раза вища, порівняно із зарубіжними аналогами. Петров В.М. зазначає, що через технічні несправності не використовується майже четверта частина наявних тракторів та комбайнів, в результаті чого забезпечення ними зменшується до 36 – 47 % [7]. Для підтримання техніки в роботоздатному стані

необхідно щорічно ремонтувати майже весь МТП. Внаслідок зношення техніки щорічно списується велика її кількість [3]. Так, наприклад, у 2009 році було списано майже 640 одиниць тракторів (13%), 202 одиниці зернозбиральних комбайнів (12%), а також багато інших сільськогосподарських технічних засобів (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка вибуття та оновлення основних видів сільськогосподарської техніки, 2007–2009 рр.

Вид техніки	Вибуття						Надходження					
	2007 р.		2008 р.		2009 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	од.	до наявних, %	од.	до наявних, %	од.	до наявних, %	од.	до наявних, %	од.	до наявних, %	од.	до наявних, %
Трактори	1050	17,3	827	15,1	640	12,9	302	5	355	6,5	144	2,9
Тракторні причепа	596	14,1	544	13,3	399	10,9	139	3,3	146	3,6	72	2
Сівалки	383	15,7	352	14,7	266	12,1	119	4,9	163	6,8	73	3,3
Картоплесаджалки	54	15,6	65	19,4	35	12,2	13	3,8	14	4,2	9	3,1
Сінокосарки	139	16,9	113	14	93	12,6	71	8,6	54	6,7	32	4,3
Зернозбиральні комбайни	23	1,2	319	16,9	202	12	74	3,8	114	6	71	4,2
Кукуруддозбиральні комбайни	9	22,5	5	13,2	7	18,9	1	2,5	4	10,5	0	0
Льонозбиральні комбайни	6	2,4	39	15,7	29	12,5	7	2,8	24	9,7	2	0,9
Картоплезбиральні комбайни	39	14,3	50	18,7	24	10,3	20	7,3	21	7,9	5	2,1
Роздавачі кормів	9	4,2	16	7,7	17	9,4	8	3,8	8	3,9	4	2,2
Бурякозбиральні комбайни	30	8,1	34	17,8	16	9,6	11	1	9	4,7	2	1,2

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області.

Темпи оновлення також різко знижуються (табл. 3). Найбільше загострилася проблема забезпечення сільськогосподарських підприємств Житомирської області енергонасиченими тракторами потужністю 250–300 к.с. і зернозбиральними комбайнами, парк яких оновлюється дуже низькими темпами (3–4 %). Потреба в них постійно зростає, а висока вартість ускладнює і стримує їх придбання.

Зменшення кількісного складу техніки та зниження її технічної готовності призвели до збільшення навантаження на один трактор та інші машини (табл. 4).

Кількісне та якісне зменшення технічних засобів у сільськогосподарських підприємствах суттєво не вплинуло на навантаження на техніку, так як із зменшенням кількісного складу машинно-тракторних парків паралельно зменшуються посівні площі.

Таблиця 4. Припадає ріллі на 1 трактор в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області, 2007–2009 рр.

Тип господарств	Роки					
	2007		2008		2009	
	Наявність, од.	Навантаження	Наявність, од.	Навантаження	Наявність, од.	Навантаження
Всі с.-г. підприємства	6874	79,8	5465	92,9	4972	102,6
Недержавні с.-г. підпр.	6375	74,5	5089	96,2	4596	106,4
В тому числі фермерські	826	71,9	722	85,5	698	
Державні с.-г. підпр.	408	44,8	296	62,5	306	60,5

Джерело: за даними Головного управління статистики в Житомирській області.

Кризовий стан оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора потребує виявлення причин його виникнення та вдосконалення існуючих механізмів технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Основними причинами такого стану є: суттєве зниження платоспроможного попиту на сільськогосподарську техніку в результаті диспаритету цін; неможливість отримання кредитів, оскільки немає реальних гарантій їх повернення; зменшення інвестицій в сільське господарство; відсутність довгострокової стратегії та інноваційної політики держави в розвитку АПК; відсутність найбільш ефективних форм державної підтримки.

Суттєво зменшуються можливості власних джерел оновлення й поповнення машинно-тракторного парку, таких, як амортизаційний фонд і прибуток. Як зазначає Кожушко І.Г., практично всі кошти, які необхідно інвестувати в техніку й обладнання, використовуються переважно на фінансування обігових засобів, у тому числі – на купівлю насіння, паливо-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, сплату банківських процентів за кредит тощо. Внаслідок чого сільськогосподарські підприємства змушені скорочувати посівні площі, переходити на примітивні низькоефективні технології, що, безумовно, призводить до зниження урожайності і збільшення втрат сільськогосподарської продукції [5].

Через фінансову неспроможність сільськогосподарських товаровиробників купувати нову техніку заводи-виробники, втративши ринки збуту, не розширюють виробництво, не модернізують виробничі потужності. Вони завантажені на 10 – 20 %, знос технічного обладнання досягає 70 – 80 %. Відставання вітчизняного машинобудування від зарубіжних аналогів енергетичних засобів, збиральних машин, комбінованих агрегатів сягає майже двох поколінь [1].

Отже, системне погіршення фінансового стану аграрних підприємств із-за збитковості або низької рентабельності виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції, поглиблення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію, відсутність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників стали основними причинами зниження рівня технічної, енергетичної та фондозабезпеченості.

Забезпечення аграрних товаровиробників матеріально-технічними ресурсами у даний час повинно спрямовуватися на створення умов для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва за рахунок потужної матеріально-технічної бази і дозволяти дійове відтворення ресурсів. Для цього необхідно сформувати і забезпечити належне функціонування відповідних ринків ресурсів для аграрного виробництва, а саме: технічних засобів, складовою часткою якого є ринок вживаної техніки; засобів захисту рослин, органічних та мінеральних добрив; паливо-мастильних матеріалів; техніко-технологічних послуг тощо. Їх формування доцільно здійснювати на таких засадах:

- підвищення якості власних матеріально-технічних засобів, що забезпечить їх конкурентоспроможність із імпортованими;

- створення умов для забезпечення взаємовигідних відносин між постачальниками і споживачами матеріально-технічних ресурсів і послуг для сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечить ефективне функціонування як одних, так і інших;

- формування єдиного інформаційного простору та моніторингу матеріально-технічних ресурсів [11];

- доцільно впровадити механізм часткового кредитування, при якому на купівлю трактора чи комбайна товаровиробник залучає кредитні ресурси в розмірі 30–40% вартості відповідної машини[4].

В умовах стрімкого скорочення кількісного й якісного складу технічних засобів, окремим підприємствам не під силу придбати високоякісну потужну техніку. Отже, досить важливим завданням є створення в регіонах мережі підрядних організацій і підприємств, які на договірних засадах надавали б широкий спектр послуг всім категоріям сільськогосподарських товаровиробників у своєчасному та якісному проведенні механізованих робіт: обробіток ґрунту, сівба зернових, технічних і кормових культур, збирання врожаю тощо. Ці

підприємства повинні бути укомплектовані високопродуктивними тракторами, зерно-, буряко- та кормозбиральними комбайнами й іншою потужною технікою.

Висновки

1. Сучасний стан технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств у Житомирській області за останні роки значно погіршився. Аналіз динаміки надходження парку основних сільськогосподарських машин за останні роки свідчить про постійне зменшення кількості тракторів, парк яких в 2009 р. складав 46,6 % і 81,7 %, відповідно, до рівня 2000 р. і 2007 р.; зернозбиральних комбайнів – відповідно, 50,6 % і 86,3 %; кукурудзозбиральних – 30,1 % і 92,5 %. Аналогічна тенденція спостерігається і за іншими видами сільськогосподарської техніки. Кількісне і якісне зменшення машинно-тракторного парку призвело до збільшення навантаження на техніку. Так, навантаження на один трактор збільшилося з 71,4 га ріллі в 1991 р. до 183,1 га в 2009 р.; на один зернозбиральний комбайн, відповідно, з 138,6 га посівів зернових культур до 328,8 га.

2. Машинно-тракторний парк аграрних підприємств складається, в основному, з техніки, яка відпрацювала свій експлуатаційний строк. Протягом 2009 року кількість сільськогосподарської техніки, що вибула, в 1,5 – 2,5 раза перевищувала ту, що надійшла до сільськогосподарських підприємств.

3. Одним із шляхів подолання кризи забезпечення технічного потенціалу є створення в регіонах мережі підрядних організацій і підприємств, які на договірних засадах надавали б широкий спектр послуг всім категоріям сільськогосподарських товаровиробників у своєчасному та якісному проведенні механізованих робіт: обробіток ґрунту, сівба зернових, технічних і кормових культур, збирання врожаю тощо.

Література

1. Звіт про науково-дослідну роботу методологія аналізу та оцінки основних засобів, ціноутворення на матеріально-технічні ресурси. – К: УААН ННЦ «ІАЕ», 2003. – 287с.

2. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 215 року. – Житомир: «Рута», 2009. – 304 с.

3. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу України. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С. 130 – 135.

4. Вергун М.Г. Стан та використання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств на Житомирщині/ М.Г. Вергун // Економіка АПК. – 2005. № 10. – С. 23 – 28.

5. Петров В.М. Формування ринку імпортої вживаної сільськогосподарської техніки / В.М. Петров // Економіка АПК. – 2004. – № 4. – С. 117 – 120.

6. Яковенко В.П. Розвиток матеріально-технічної бази АПК / В.П. Яковенко // Вісник аграрної науки. – 2004. – № 4. – С. 45 – 49.

7. Грицишин М.І. Концептуальні питання відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектору економіки України / М.І. Грицишин, В.В. Адамчук // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 4. – С. 49 – 53.

8. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми технічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підлісецький, В.Л. Товстопят // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 81–87.

9. Білоусько Я. Перспективи техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва / Я. Білоусько, П. Денисенко, В. Питулько // Техніка АПК. – 2005. – № 8. – С. 21 – 22.

10. Підлісецький Г. Перспективи технічного забезпечення аграрного виробництва Київщини / Г. Підлісецький, Я. Білоусько[та ін.] // Техніка АПК. – 2003. – № 11. – С. 8.

11. Статистичний бюлетень ФБМ «Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві в 2007 (2008, 2009) році.

12. Кожушко І.Г. Сучасний стан і проблеми технічного забезпечення аграрних підприємств України// www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_31-/Zmist/19PDF.pdf.
